

Παιδαγωγικές και ιδεολογικές όψεις μιας συλλογής τραγουδιών του 19^{ου} αιώνα: τα Νέα Παιδαγωγικά Άσματα του Ιούλιου Έννιγγ (1880-1890)

Ζωή Διονυσίου

Η μουσική εκπαίδευση στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα αναδιπλώθηκε μέσα σε ένα σχετικά συντηρητικό εκπαιδευτικό κλίμα, το οποίο συνδέθηκε με την καλλιέργεια χριστιανικής ηθικής και πατριωτισμού. Καθώς ένας από τους στόχους του σχολείου ήταν η διάπλαση του παιδιού, το μάθημα της μουσικής, όπως ήταν αναμενόμενο, θεωρήθηκε ότι υπηρετεί πρωτίστως μία ηθικοπλαστική διάσταση. Η παρούσα έρευνα εστιάζει σε μία συλλογή ασμάτων που χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως διδακτικό εγχειρίδιο στην εκπαίδευση, τα Νέα Παιδαγωγικά Άσματα, σε επιμέλεια και μουσική Ιουλίου Έννιγγ, και στίχους Αλέξανδρου Κατακουζηνού, κ.ά., που εκδόθηκε από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρία σε 10 τεύχη μεταξύ του 1880 και του 1890. Μέσα από ανάλυση περιεχομένου των 300 παιδαγωγικών ασμάτων, η παρούσα έρευνα επιχειρεί να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα: ποια ήταν η θεματολογία των σχολικών τραγουδιών της εποχής; ποιους εκπαιδευτικούς στόχους εξυπηρετούσαν; Η συλλογή των Νέων Παιδαγωγικών Ασμάτων γίνεται αφορμή για να πλησιάσουμε το περιεχόμενο και τη φιλοσοφία του μαθήματος της μουσικής στο ελληνικό σχολείο, όπως διαμορφώθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Λέξεις κλειδιά: μουσικά ανθολόγια, εκπαιδευτικό τραγούδι, μουσική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα, Νέα Παιδαγωγικά Άσματα, Ιούλιος Έννιγγ, Αλέξανδρος Κατακουζηνός

Εισαγωγή

Κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα το νεοσύστατο και μικρό γεωγραφικά ελληνικό κράτος συμπορεύτηκε με τις έννοιες του πατριωτισμού, του εθνικισμού και της χριστιανικής ηθικής. Οι κάτοικοί του αναζητούσαν τη νέα τους ταυτότητα μετά την κληρονομιά της επανάστασης, και προσπαθούσαν να ξεπεράσουν το Οθωμανικό παρελθόν μέσα από τη νέα προοπτική που διαφαίνονταν στο Ευρωπαϊκό μέλλον. Κάποια από τα κρίσιμα προβλήματα της εποχής ήταν: α) οι πολιτικές διαμάχες σχετικά με το παρόν και το μέλλον του ελληνικού κράτους, την ανάγκη διεύρυνσης των συνόρων, τη σχέση του κράτους με τον ελληνισμό που ήταν διασκορπισμένος σε όλη σχεδόν την Οθωμανική αυτοκρατορία, και φυσικά την έκβαση των πολέμων, β) το άγχος των Νεοελλήνων να αποδείξουν την άμεση καταγωγή τους από τους αρχαίους Έλληνες, και γ) η αφύπνιση της Εθνικής συνείδησης των λαών των Βαλκανίων

που απειλούσαν τα εδάφη του αλύτρωτου Ελληνισμού (Πολίτης, 2003: 23-29). Η δημιουργία κοινής Ελληνικής εθνικής συνείδησης πρόβαλε ως απάντηση στα παραπάνω προβλήματα. Η εθνική ιστοριογραφία, κυρίως με την καθοριστική συμβολή του Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου και του Σπυρίδωνα Ζαμπέλιου, προσπάθησε και μάλλον πέτυχε να ενώσει το τόξο Αρχαιότητα - Βυζάντιο - Νέος Ελληνισμός (Παπαρηγόπουλος, 1853/1874· Ζαμπέλιος, 1852). Η Λαογραφία στην Ελλάδα, όπως και σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη, δημιουργήθηκε κυρίως για να υποστηρίξει την κοινή εθνική ταυτότητα των λαών, δηλαδή την ενότητα των διαφόρων τοπικών παραδόσεων, κοινοτήτων και εθνοτήτων του ελληνισμού κάτω από την κοινή γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού. Κύριος συνδετικός άξονας αυτών των παραδόσεων ήταν η ελληνική γλώσσα, φυσικά μόνο όταν εξυπηρετούσε το βαθύτερο σκοπό της λαογραφίας, δηλαδή την εθνική ενότητα. Το 1857 ήδη μία υπουργική εγκύκλιος συνιστούσε στους δασκάλους της επαρχίας να συλλέγουν δημοτικά τραγούδια (Πολίτης, 2003: 52), μηνύματα που προμήνυαν την γέννηση της επιστήμης της Λαογραφίας στην Ελλάδα.

Σταθμοί στη μουσική εκπαίδευση κατά το 19^ο αιώνα

Τα προβλήματα του νέου ελληνικού κράτους που συνοπτικά αναφέρθηκαν ήταν αναμενόμενο να αντικατοπτρίζονται και στην εκπαίδευση. Κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα η εκπαίδευση χαρακτηρίστηκε από εμμονή στο πνεύμα του κλασικισμού, παρελθοντολογία και υπεροχή του αριστοκρατικού πνεύματος. Η Ερβαρτιανή παιδαγωγική, δηλαδή η παιδαγωγική που βασιζόταν στον ηθικοθηρησκευτικό φρονηματισμό και υποστήριζε τον αρχαισμό στην εκπαίδευση, τροφοδότησε την αυθεντία του δασκάλου που αποσκοπούσε στη διάπλαση ατόμων υποταγμένων στην πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία.

Από το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδας του 1822 η εκπαίδευση τέθηκε ως ένα από τα θέματα πρωταρχικής σημασίας του υπό σύσταση Ελληνικού κράτους, πολύ πριν την ίδρυσή του. Πολλές αποφάσεις που σχετίζονταν με την εκπαίδευση φαίνονται επηρεασμένες από Ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως από την Αγγλία, όπως η υιοθέτηση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου (16 Μαρτίου 1822) (Δημαράς, 1991: 4-5· Παπαδάκη, 1992), καθώς και ο διαχωρισμός της εκπαίδευσης σε τρία επίπεδα: κατώτερη, μεσαία και ανώτερη εκπαίδευση (13 Απριλίου 1823) (Ανδρέου & Τζήκας, 1988: 11). Οι προσπάθειες αυτές μαρτυρούν όχι τόσο διάθεση μίμησης Ευρωπαϊκών προτύπων, αλλά κυρίως την προσπάθεια των Ελλήνων να επαναπροσδιορίσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα μέσα από την αρχαιολατρία που χαρακτήριζε την Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα (Δημαράς, 1991). Ο *Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής μεθόδου* του Ι. Κοκκώνη που εκδόθηκε το 1830 αποτέλεσε μία πρώτη οργανωμένη παρέμβαση στην εκπαίδευση. Στον Οδηγό «το μάθημα του άσματος ή ψαλτικής» δεν προτείνεται ανάμεσα στα διδασκόμενα,

καθώς θεωρεί «την ιδική μας μουσική» (εννοώντας την παραδοσιακή) «άμορφο», ενώ την τέχνη του εκκλησιαστικού άσματος κατάλληλη για μεγαλύτερους νέους (Σταύρου, 2009: 22).

Με την έλευση του Βαυαρού Όθωνα ως Βασιλιά του νέου Ελληνικού κράτους (1833), η Βαυαρο-Γερμανική κουλτούρα ήρθε να αναστείλει την προσπάθεια εσωτερικής αναζύμωσης του Ελληνικού φρονήματος και ένα γερμανικό πνεύμα για την εκπαίδευση μεταλαμπαδεύτηκε στην Ελλάδα, προσανατολισμένο στις κλασικές σπουδές. Αυτό το πνεύμα χαρακτήρισε την εκπαίδευση σε όλη την περίοδο της Βαυαροκρατίας, μέχρι την εκθρόνηση και εξορία του Όθωνα από την Ελλάδα το 1862 (Ευαγγελόπουλος, 1984: 12· Δημαράς: 1991: 12). Η εκπαίδευση οργανώθηκε στα εξής τρία σχολεία: τέσσερα έτη Δημοτικού Σχολείου (κατώτερη εκπαίδευση), τρία έτη Ελληνικού Σχολείου και τέσσερα έτη Γυμνασίου (μεσαία εκπαίδευση), κατά τα γερμανικά πρότυπα. Για όσους δεν ήθελαν να συνεχίσουν στο Ελληνικό Σχολείο, δόθηκε η δυνατότητα του εξατάξιου Δημοτικού, που στην πράξη ατρόφησε. Εδώ θα ασχοληθούμε κυρίως με το δημοτικό σχολείο για το οποίο προοριζόνταν το εξεταζόμενο σχολικό εγχειρίδιο.

Στο Νομικό Διάταγμα *Περί Δημοτικών Σχολείων* του 1834 για το πρόγραμμα του Δημοτικού σχολείου, που αποτελούσε κάτι σαν προσχέδιο αναλυτικού προγράμματος (ΦΕΚ, 11/ 3.3.1834), το μάθημα της μουσικής εμφανίζεται με την ονομασία «Ωδική» (Δημαράς, 1991: 45-50). Δύο χρόνια αργότερα η μουσική εμφανίζεται στο πρόγραμμα του Γυμνασίου, σαν μάθημα «ήσσανος» σημασίας (ΦΕΚ, 87/ 31.12.1836), με τη διευκρίνηση ότι η «Ωδική», μαζί με κάποια άλλα μαθήματα (Γερμανική γλώσσα, Σχέδιο και Ιχνογραφία), συνιστούνται να διδάσκονται με εγκυκλοπαιδικό τρόπο (ΦΕΚ, 87/ 31.12.1836). Η έκφραση μάλλον αναφέρεται στον τύπο της γνώσης στην οποία στόχευαν οι διδάσκοντες. Δεδομένων των συνθηκών, η μουσική στην εκπαίδευση ήταν μάλλον προαιρετική και ποίκιλε ανάλογα με τις μουσικές γνώσεις και εμπειρίες των διδασκόντων¹.

Το 1862 λήγει η περίοδος της Βαυαροκρατίας με κύριο υποκινητή τον Όθωνα και στο θρόνο ανεβαίνει ο πρίγκιπας Γεώργιος Γλύξμπουργκ της Δανίας, υποδηλώνοντας μια στροφή της Ελληνικής πολιτικής προς τη Μεγάλη Βρετανία. Ανάμεσα στα χρόνια 1836 και 1878 οι αντιπαραθέσεις πολιτικής υφής εμπόδισαν καθοριστικά την εξέλιξη της εκπαίδευσης και της μουσικής εκπαίδευσης (Δημαράς, 1991: λδ-λθ). Παρόλο που η μουσική αποτελούσε ήδη μέρος του σχολικού προγράμματος από το 1834, το 1864 όταν τα Δωδεκάνησα και τα Ιόνια νησιά προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος, η μουσική δεν περιλαμβανόταν στο

¹ Η εκπαίδευση των δασκάλων που ξεκίνησε το 1834 με το Πρώτο Διδασκαλείο στο Ναύπλιο άρχισε να συμπεριλαμβάνει συστηματικά τη μουσική εκπαίδευση (τραγούδι και εκμάθηση οργάνου) μόνο από το 1856 κι έπειτα (ΦΕΚ 31, 18.7.1856).

σχολικό πρόγραμμα για χάρη των επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων, πάλι κατά τα Ευρωπαϊκά πρότυπα (Δημαράς, 1991: 191).

Μεταξύ του 1878 και του 1881 έγιναν κάποιες σημαντικές προσπάθειες βελτίωσης των διδακτικών μεθόδων και των προγραμμάτων σπουδών (Ανδρέου & Τζήκας, 1988: 40). Με το νόμο του 1878 (Νόμος ΧΘ), το δημοτικό και το γυμνάσιο απέκτησαν από τέσσερις τάξεις, η εκπαίδευση των δασκάλων αναδιοργανώθηκε, ανανεώθηκε το εκδοτικό ενδιαφέρον για διδακτικά βιβλία, η αλληλοδιδασκική αντικαταστάθηκε από τη συνδιδασκική, και εισάχθηκε επίσημα η Ερβαρτιανή παιδαγωγική στην Ελλάδα (Διάταγμα 3-9-1880) (Χατζηστεφανίδης, 1990: 71· Ευαγγελόπουλος, 1984: 116-119). Η χρονιά εκείνη (1880) χαρακτηρίστηκε ως το τέλος μιας περιόδου μεγάλης στασιμότητας για την Ελληνική εκπαίδευση (Κούκκου, 1975: 589-593).

Από τη δεκαετία του 1880 και έπειτα, το εκσυγχρονιστικό πρότυπο του Τρικούπη αποτέλεσε το όραμα για την ανάπτυξη μιας εγχώριας αστικής τάξης, που αποτυπώθηκε στην οικονομία, την κοινωνία, και την εκπαίδευση (Φραγκουδάκη, 1977: 18· Frangoudakis, 1981). Οι μουσικοί σύλλογοι άνθισαν σε όλη την Ελλάδα, και σήριξαν σε μεγάλο βαθμό τη διδασκαλία της μουσικής (Μπαρμπάκη, 2015). Το 1881 ο επιθεωρητής Δημήτριος Πετρίδης συνέταξε και εξέδωσε τις *Στοιχειώδεις πρακτικά οδηγία της διδασκαλίας των μαθημάτων εν τοις δημοτικοίς σχολείοις*, που ήταν το πρώτο ανεπίσημο πρόγραμμα για το Δημοτικό Σχολείο. Η *Φωνητική μουσική* προβλεπόταν να διδάσκεται δύο φορές την εβδομάδα σε όλες τις τέσσερις τότε τάξεις του Δημοτικού Σχολείου κατά τις τελευταίες ώρες του ημερησίου προγράμματος, ως πιο ξεκούραστο μάθημα. Η ψαλτική τέχνη ήταν καθημερινά μέρος του προγράμματος ως μέρος των *Ιερών μαθημάτων* και όχι της μουσικής (Κουλούρη, 1988). Οι οδηγίες αυτές ήταν η πρώτη προσπάθεια να ξεκαθαριστούν οι διδακτικές αρχές και να δοθούν οι στόχοι, το περιεχόμενο και πρακτικές οδηγίες για κάθε μάθημα, αν και τελικά αποτιμήθηκαν ως δύσκολα υλοποιήσιμες (Λέφας, 1942: 126-127). Για αυτούς τους λόγους και για το ότι οι οδηγίες στάλθηκαν επίσημα σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία του κράτους, χαρακτηρίστηκαν ως η πρώτη απόπειρα αναλυτικού προγράμματος στην Ελλάδα (Ανδρέου & Τζήκας, 1988: 50, 74-75).

Το 1890 εκδόθηκε το *Αναλυτικό Πρόγραμμα των μαθημάτων του πλήρους Δημοτικού Σχολείου των αρρένων κατά τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια*, που συνέταξε ο παιδαγωγός και γενικός επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων Χ. Παπαμάρκου. Το μάθημα της Ωδικής προβλέπονταν να διδάσκεται τρεις ώρες την εβδομάδα σε κάθε τάξη με συγκεκριμένα προτεινόμενα τραγούδια, ακολουθώντας ένα εξαιρετικό πρόγραμμα δημοτικού σχολείου, κατά τα Ευρωπαϊκά πρότυπα (ενώ το δημοτικό σχολείο ήταν ακόμα τετρατάξιο). Αυτή ήταν η πρώτη αναλυτική αναφορά στο περιεχόμενο του μαθήματος της μουσικής, όπου βαρύτητα δίνεται στο τραγούδι και ειδικά σε τραγούδια εκκλησιαστικού περιεχομένου, ενώ

σε μεγαλύτερες τάξεις προτείνονται και κάποια φυσιολατρικά και πατριωτικά (Σταύρου, 2009: 24-25).

Ο Παπαμάρκου εξέδωσε ξανά το *Ωρολόγιο πρόγραμμα και διδακτέα ύλη όλων των μαθημάτων* το 1894, που ήταν μια πιο ολοκληρωμένη επανέκδοση του προγράμματος που είχε προηγηθεί από τον ίδιο το 1890, και συμπεριλάμβανε τώρα όλους τους τύπους Δημοτικών Σχολείων. Σύμφωνα με αυτό, η *Ωδική* διδάσκονταν και στις τέσσερις τάξεις των Δημοτικών (αρρένων και θηλέων) τρεις ώρες εβδομαδιαία σε κάθε τάξη. Στο Γυμνάσιο η *Ωδική* οριζόταν να διδάσκεται τρεις ώρες εβδομαδιαία και στις τέσσερις τάξεις του Γυμνασίου, αλλά ως προαιρετικό μάθημα (Δημαράς, 1991: 297-299). Τα αναλυτικά προγράμματα περιλάμβαναν λίστες τραγουδιών (φυσιολατρικού, πατριωτικού και θρησκευτικού περιεχομένου), χωρίς αναφορά σε διδακτικές μεθόδους, στόχους, ή θεματικούς τομείς του μαθήματος (θεωρία μουσικής, μελωδικές, ή ρυθμικές ασκήσεις, κ.λπ.).

Από τα προαναφερθέντα προγράμματα και έγγραφα αυτής της περιόδου μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η μουσική διδασκόταν κατά προσέγγιση περίπου 2 ώρες την εβδομάδα σε κάθε τάξη και ότι το τραγούδι ήταν η μόνη δραστηριότητα που εφαρμόζονταν στο σχολείο. Δεν υπάρχει επίσημη αναφορά σε παραδοσιακά δημοτικά τραγούδια, ενώ η ευρωπαϊκή λόγια μουσική εμφανίζεται ως το μόνο είδος μουσικής κατάλληλο για διδασκαλία. Αυτό αποδεικνύει το πρότυπο της εξευρωπαϊσμένης μουσικής παιδείας που ήταν ο στόχος της μουσικής εκπαίδευσης ήδη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Άλλωστε το τραγούδι ήταν η βασική δραστηριότητα σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες την ίδια εποχή. Το ότι δεν αναφέρονται πουθενά οι στόχοι του μαθήματος μαρτυρά μία έλλειψη φιλοσοφίας και προσανατολισμού για το μάθημα της μουσικής, κάτι που θα συνεχίσει να ταλανίζει την ελληνική εκπαίδευση για πολλά ακόμα χρόνια (Dionyssiou, 1955).

Κατά τον 19^ο αιώνα στα περισσότερα Ευρωπαϊκά κράτη η μουσική εκπαίδευση σχετίστηκε με την ηθικοπλαστική διάπλαση των νέων, τη βελτίωση της κοινωνικής τους συμπεριφοράς και την προετοιμασία τους για να ψάλλουν ως χορωδοί ή ψάλτες στην εκκλησία. Η διδασκαλία της μουσικής στηρίζονταν στη μουσική σημειογραφία, γιατί η ικανότητα μουσικής ανάγνωσης θεωρούνταν προϋπόθεση για την ανάπτυξη μουσικών γνώσεων και δεξιοτήτων. Αντίστοιχα, στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες δόθηκε μεγάλη έμφαση στο τραγούδι και στην εκμάθηση σημειογραφίας (Plummeridge, 2001). Κατά τη Βικτωριανή εποχή στην Αγγλία το τραγούδι στο σχολείο ήταν σχεδόν η αποκλειστική δραστηριότητα το μάθημα της μουσικής, καθώς οι δάσκαλοι το διδάσκονταν και σε όλα τα κολέγια εκπαίδευσης, ενώ προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η μέθοδος του «κινητού

ντο»² του John Curwen γνώρισε μεγάλη διάδοση ως μέθοδος εκμάθησης τραγουδιού. Στην Αγγλία εκείνης της εποχής, διατυπώθηκαν κριτικές ότι το ρεπερτόριο των σχολείων ήταν τόσο παιδικό και ανούσιο, που συχνά ήταν μειονέκτημα για το μάθημα της μουσικής (Cox, 2005· Rainbow, 1989: 243-265).

Σχολικά εγχειρίδια και βιβλία μουσικής προς παιδαγωγικήν χρήση

Κατά την περίοδο που εξετάζουμε —τέλη του 19ου αιώνα— δεν υπήρχαν επίσημα διδακτικά εγχειρίδια για τους μαθητές, παρά μόνο κάποιες συλλογές τραγουδιών που προτείνονται ή προορίζονται για διδακτική χρήση, τα οποία είχαν θέση εγχειριδίων. Τα βιβλία αυτά, ως επί το πλείστον, ήταν το μόνο βοήθημα μουσικής για τους δασκάλους και μας παρέχουν μια κάπως πιο ζωντανή εικόνα για τη σχολική μουσική εκπαίδευση της εποχής. Βέβαια δε γνωρίζουμε την αποδοχή που γνώρισαν τα εγχειρίδια, ούτε τις μεθόδους διδασκαλίας με τις οποίες διδάχθηκαν, ούτε φυσικά αν και σε τι βαθμό οι μαθητές κατακτούσαν και αφομοίωναν την προτεινόμενη ύλη. Με αυτούς τους περιορισμούς ξεκίνησε η παρούσα μελέτη.

Στα τραγούδια των συλλογών αντικατοπτρίζονται οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης της εποχής που είναι η ανάπτυξη ηθικής και θρησκευτικής συνείδησης και υποταγή στην πολιτική εξουσία (Σταύρου, 2009: 73). Οι πρώτες συλλογές σχολικών τραγουδιών του 19^{ου} αιώνα στερούνται ως επί το πλείστον μουσικής γραφής, ενώ η μουσική γραφή απαντάται για πρώτη φορά το 1869. Μόνο κοντά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εμφανίζονται τραγούδια που είναι νέες συνθέσεις και προορίζονται για σχολική χρήση. Στο μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα στις συλλογές που προορίζονταν για διδακτική χρήση κυριάρχησαν ψαλμοί και άσματα εκκλησιαστικά, που καταδεικνύουν την χρήση της μουσικής για θρησκευτικούς σκοπούς. Το δάνειο ευρωπαϊκών μελωδιών στις οποίες προσάρμοζαν ελληνικούς στίχους αποτέλεσε κυρίαρχη πρακτική. Εμφανίζονται τραγούδια που εκφράζουν ενδιαφέρον για την αρχαιότητα, τραγούδια που αναφέρονται στον βασιλιά ή τη βασίλισσα, που επιχειρούν να πλάσουν το ήθος των νέων (ηθικοπλαστικά ή ηθοπλαστικά), ενώ τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται πατριωτικά τραγούδια. Η ανάγκη καλλιέργειας του πατριωτισμού και της εθνικής συνείδησης των παιδιών αρχίζει να διαφαίνεται από το 1880 και έπειτα.

² Μέθοδος κατά την οποία η νότα ντο δεν αντιστοιχεί στη νότα C, αλλά στην πρώτη βαθμίδα της κάθε κλίμακας όπου είναι γραμμένο το κομμάτι. Η μέθοδος του κινητού ντο γνώρισε μεγάλη άνθηση και εξέλιξη αργότερα γύρω στα μισά του 20^{ου} αιώνα στην Ουγγαρία από τον Zoltan Kodaly (tonic sol-fa).

Στη συνέχεια παρατίθενται οι συλλογές τραγουδιών που εκδόθηκαν τον 19^ο αιώνα που προορίζονταν για διδακτική χρήση. Πιθανολογούμε ότι δεν είναι οι μοναδικές, αλλά είναι μία βάση για την ιστορική προσέγγιση του θέματος (Σταύρου, 2009· Dionyssiou, 1995).

Έτος έκδοσης	Τίτλος συλλογής	Συγγραφέας - Επιμελητής
1835	<i>Ανθολογία ή Συλλογή Ασμάτων ηρωικών και ερωτικών</i>	Εκδ. Κορομηλά
1838	<i>Συλλογή εκ της Οκτώηχου και Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού Συλλογή εκ των ψαλλομένων εις τον εσπερινόν, όρθρον και εις την Θείαν Λειτουργίαν. Προς χρήσιν της εις τα δημοτικά σχολεία διδασκομένης νεολαίας</i>	Εκδ. Ηλία Χριστοφίδου
1838	<i>Προσευχαί δια τα αλληλοδιδασκόμενα παιδιά</i>	Άγγελου Αγγελίδη (επιμ.)
1843	<i>Εκ του ψαλτηρίου του Δαβίδ. Προς χρήσιν εις τα δημοτικά σχολεία διδασκομένων</i>	Εκδ. Χρ. Αναστασίου
1846/1868	<i>Ευχαι, δεήσεις και άσματα αδόμενα εις τα δημοτικά σχολεία της Ελλάδος</i>	Εκδ. Ν. Παπαδόπουλου (1846)/ Εκδ. Κορομηλά (1868)
1860	<i>Άσματα αδόμενα εις τα δημοτικά σχολεία της Ελλάδος</i>	Εκδ. Βλαστού
1869	<i>Άσματα Παιδαγωγικά προς χρήσιν των Νηπιαγωγείων και των Δημοτικών Σχολείων (με μουσική σημειογραφία)</i>	Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία
1876	<i>Άσματα εις Ευρωπαϊκής μελωδιαν</i>	Ηλία Τανταλίδη, Εκδ. Χ. Νικολαΐδου
1877	<i>Άσματα χριστιανικά μετά δύο μουσικών μελών προς χρήσιν των ελληνοπαίδων</i>	Λ. Μελά
1880	<i>Άσματα προς χρήσιν των Ελληνοπαίδων</i>	Αγ. Βλάχου, Αλ. Κατακουζηνού, Ηλ. Τανταλίδη - Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων
1880-1890	<i>Νέα Άσματα Παιδαγωγικά (10 μέρη)</i>	Ιουλ. Έννιγγ - Φιλεκπαιδευτική Εταιρία
1881	<i>Συλλογή Εθνικών Ασμάτων</i>	Αντωνίου Σιγάλα

1882	<i>Μούσα ήτοι βιβλίον μουσικόν παιδαγωγικόν</i>	Ι. Σακελλαρίδη
1884 (τ.Α΄) 1885 (τ.Β΄)	<i>Τερψιχόρη ήτοι Συλλογή χορικών ασμάτων προς χρήσιν των σχολείων</i>	Αν. Ν. Μάλτου
1887	<i>Μελπομένη ήτοι Συλλογή Εκλεκτών Παιδικών Ασμάτων υπό κρούσιν κλειδοκύμβαλου</i>	Αν. Ν. Μάλτου, Οδησός
1889	<i>Τραγουδάκια για παιδιά</i>	Αλέξανδρου Πάλλη
1898	<i>Τυρταίος ήτοι άσματα πατριωτικά, ορχηστικά και γυμνασιακά</i>	Ι. Θ. Σακελλαρίδη

Πίνακας 1: Συλλογές ανθολογίων τραγουδιών για εκπαιδευτική χρήση του 19^{ου} αιώνα

Το δυτικοευρωπαϊκό πνεύμα κυριαρχεί στη μουσική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα, ενώ τα δημοτικά τραγούδια παρακάμπτονται, πλην δύο συλλογών. Η «Συλλογή Εθνικών Ασμάτων» του Αντωνίου Σιγάλα που εκδόθηκε το 1881 περιλαμβάνει 400 Ελληνικά λαϊκά τραγούδια (δημοτικά, βυζαντινούς ύμνους, θρησκευτικά και πατριωτικά τραγούδια, όπως και λαϊκά τραγούδια από την Κρήτη, τα Ιόνια νησιά κ.ά.) Ήταν η πρώτη έκδοση που περιλάμβανε παραδοσιακά λαϊκά τραγούδια, χρησιμοποιώντας την παρασημαντική. Η άλλη έκδοση που κινήθηκε στο ίδιο πλαίσιο ήταν η «Μούσα» του Ιωάννη Σακελλαρίδη (1882).

Αξιωματικώς ήταν η συμβολή των Ελλήνων της Διασποράς στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της εποχής. Ανάμεσα στους υποστηρικτές του δημοτικισμού ο Αλέξανδρος Πάλλης, ομογενής από το Λίβερπουλ του Ηνωμένου Βασιλείου εξέδωσε το 1889 το έργο του «Τραγουδάκια για παιδιά», τους στίχους των οποίων έγραψε ο ίδιος, επιδιώκοντας να συμβάλλει στην ελληνική ανατροφή των παιδιών του, αλλά τους δημοσίευσε «με την ελπίδα πως μπορούν να χρησιμεύουν και σε άλλα ελληνόπουλα». Τα 26 τραγούδια του Πάλλη είναι συχνά διασκευές Γαλλικών και Αγγλικών παιδικών τραγουδιών κάτι που φυσικά δεν μειώνει την αξία τους. Η συλλογή συντάσσεται με την πρώτη παιδαγωγική παρέμβαση του κινήματος του δημοτικισμού στη μουσική εκπαίδευση, προτείνοντας μία παιδαγωγική στάση μέσα από ένα λογοτεχνικά άρτιο κείμενο και από κάθε άποψη διαφορετικό από τα προηγούμενα ρομαντικά και εθνοφρονηματιστικά άσματα που υπηρετούσαν τον αρχαϊσμό. Χαρακτηρίζονται ως τα «πρώτα έντεχνα κείμενα για παιδιά που φροντίζουν να ανοίξουν διαύλους επικοινωνίας ανάμεσα στο δημιουργό τους και στον αναγνώστη ή ακροατή-παιδί» (Μελετιάδης, 1989: 37-39). Σε αυτά ανιχνεύονται στοιχεία με προσανατολισμένη

ιδεολογική αξία (χρήση δημοτικής γλώσσας, ανοιχτή κριτική σε κοινωνικούς θεσμούς), στοιχεία που συνιστούν μία καθορισμένη παιδαγωγική δράση³.

Η ποίηση του Αλ. Πάλλη, χωρίς να είναι ο ίδιος παιδαγωγός, αποπνέει μία παιδοκεντρική διάθεση με χιούμορ, εξυπνάδα και ενδιαφέρον για τις ατομικές ανάγκες του παιδιού. Ο ίδιος παρακολουθούσε και συμμετείχε ενεργά στα κοινωνικά, γλωσσικά και εκπαιδευτικά προβλήματα της χώρας, ενώ συνέβαλε στην ανανέωση των παιδαγωγικών αντιλήψεων που εφαρμόζονταν στην Ελλάδα (Παπαβασιλείου-Χαραλαμπίκη 2002: 158-164). Η έκδοση αυτή αποτελεί σταθμό στην εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας στη χώρα μας, καθώς αναδεικνύει την εκφραστική ζωντάνια της δημοτικής έναντι της καθαρεύουσας και των αρχαϊκών εκφράσεων. Στα παιδικά τραγούδια του Πάλλη υπάρχει διάχυτος παιδοκεντρισμός: παιδιά και ζώα είναι κεντρικοί ήρωες των τραγουδιών, που ενεργούν έτσι ώστε τα αποτελέσματα των πράξεών τους εμφανίζονται πάντα αποδεκτά από την κοινωνία των μεγάλων. Χαρακτηρίζονται ακόμα από: α) φιλελεύθερη προσέγγιση της παιδικής ηλικίας, β) η παιδική συμπεριφορά εμφανίζεται ως ένα μέσο καταγγελίας και άρνησης αρκετών ελληνικών κρατικών μηχανισμών (βουλή, σχολείο), γ) αποδοχή της ιδιοσυγκρασίας του παιδιού, δ) άνεση κι ελευθερία στις σχέσεις τους με το περιβάλλον, και ε) συγχρονισμό της γλώσσας και περιεχομένου της επικοινωνίας του παιδιού με τους μεγάλους (Μελετιάδης, 1989: 38-41).

Τα «Νέα Άσματα Παιδαγωγικά» του Γερμανού φιλέλληνα Ιούλιου Έννιγγ αποτελεί ίσως το πιο διαδεδομένο και σημαντικό βιβλίο μουσικής για παιδαγωγική χρήση που χρησιμοποιήθηκε από τη δεκαετία του 1880 και έπειτα μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Περιλαμβάνει συνολικά 300 τραγούδια γραμμένα σε ελληνική καθαρεύουσα και αποτελείται από 10 μέρη που τυπώθηκαν με δαπάνη της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας σταδιακά από το 1880 ως το 1890. Η σημασία του εγχειριδίου έγκειται στο ότι πρόκειται ίσως για την πιο σημαντική προσπάθεια μιας εκτενούς συλλογής σχολικών τραγουδιών για κάθε ηλικία, που περιλαμβάνει όχι μόνο δανεισμένες ευρωπαϊκές μελωδίες, αλλά και άσματα που γράφτηκαν για αυτό το σκοπό. Το βιβλίο αποτέλεσε για πολλά χρόνια τον κορμό της μουσικής εκπαίδευσης των δασκάλων και μαθητών (Σταύρου, 2009: 75) και είναι καρπός της συνεργασίας πολλών αξιόλογων στιχουργών και μουσικών της εποχής. Παρακάτω θα ασχοληθούμε με το εξεταζόμενο εγχειρίδιο: *Τα νέα άσματα παιδαγωγικά*, τους συγγραφείς και το περιεχόμενό του.

³ Εκφράσεις όπως: «Περώνοντας από τα σχολιά,/ μυτόφωνη αγρικώ λαλιά/ 'ψιλήν κι οξείαν απαιτεί'/ κι εμένα θες να μου φανεί/ πως κάποια φώναξε φωνή/ 'Βρε τράβα του τ'αφτί/ βρε τράβα του τ'αφτί'».

Ιούλιος Έννιγγ και Αλέξανδρος Κατακουζηνός

Ο Ιούλιος Έννιγγ (ή Έννιγκ) (Julius Eppig) ήταν Γερμανός μουσικοδιδάσκαλος με αξιοσημείωτη προσφορά στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Πρόκειται για τον γνωστότερο μουσικοπαιδαγωγό της εποχής στη χώρα μας. Γεννήθηκε στην Πρωσία (Bahn) και εκπαιδεύτηκε στο Βερολίνο. Ήρθε στην Ελλάδα το 1833, ακολουθώντας τον βασιλιά Όθωνα και υπηρέτησε στο Πυροβολικό ως το 1938. Μετά την αποχώρηση των Βαυαρών, ο Έννιγγ παρέμεινε στην Ελλάδα, και δραστηριοποιήθηκε αρχικά στην Ύδρα, όπου παντρεύτηκε, και στη Σύρο. Υπηρέτησε ως παιδαγωγός (1843-1855) και ως υπάλληλος του αυλαρχείου (1855-1867). Έμεινε αρκετά χρόνια στην Ερμούπολη της Σύρου, όπου είχε πλούσια μουσικοδιδασκαλική δράση διδάσκοντας μουσική στο ιδιωτικό «Λύκειο Ευαγγελίδη» (1853-54) και φωνητική μουσική, γυμναστική και πιάνο και σε άλλα εκπαιδευτήρια της Ερμούπολης. Από τη διδακτική του παρουσία στο Λύκειο Ευαγγελίδη ξεχωρίζει ότι ανέβασε την τραγωδία *Εσθήρ* του Ρακίνα σε μετάφραση του δεκαεξάχρονου μαθητή του σχολείου Δημητρίου Βικέλα, για την οποία ο Ιούλιος Έννιγγ έγραψε τη μουσική και επιμελήθηκε τη διδασκαλία της παράστασης (Κουρμπανά, 2007). Στη συνέχεια δίδαξε ωδική και γυμναστική για πολλά χρόνια σε σχολεία και παρθεναγωγεία της Αθήνας. Το 1871 συμμετείχε στην ίδρυση της «Ευτέρπης» (Καλογερόπουλος, 1998: 272-273· Μοτσαένιγος, 1958, σ. 310-311).⁴ Δίδαξε για επτά χρόνια στο Ωδείο Αθηνών (1872-1879) ως επιμελητής, αλλά παραιτήθηκε τον Αύγουστο του 1879, όταν το Συμβούλιο του Ωδείου προσκάλεσε τον Φρ. Στήβενς από το Παρίσι για να αναλάβει τη διεύθυνση του Ωδείου (Καλογερόπουλος 1998 199-200). Από το 1875 δίδαξε στο *Παιδαγωγείο* (1875-1878), κέντρο για την εκπαίδευση των δασκάλων, που ιδρύθηκε το 1875 στην Αθήνα από τον *Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων*, αλλά καταργήθηκε μόλις τρία χρόνια μετά, το 1878. Ο Έννιγγ δημοσίευσε διάφορες μελέτες και πραγματείες περί μουσικής, ίσως με πιο γνωστή το *Εγχειρίδιο Φωνητικής Μουσικής, ήτοι διδασκαλία ωδικής κατά τη μέθοδο του Γερμανού δασκάλου Γ. Κυμπλέρου*, που δημοσιεύτηκε στην Αθήνα το 1875 (Τύποις Χ.Ν. Φιλαδελφέως).

Ο Αλέξανδρος Κατακουζηνός γεννήθηκε στην Τεργέστη το 1824 και πέθανε στην Αθήνα το 1892. Ήταν μουσικός και ποιητής, εγγονός του δασκάλου του γένους Κωνσταντίνου Κούμα από τη Σμύρνη. Ξεκίνησε τις μουσικές του σπουδές

⁴ Πρόκειται για τη Φιλαρμονική Εταιρεία Αθηνών «Ευτέρπη», που ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1871 από τον Ραφαήλ Παριζίνη και από εξέχοντα μέλη της αθηναϊκής κοινωνίας. Είχε χαρακτήρα Ωδείου και λειτουργούσε στο πρότυπο της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κερκύρας, όπου οι μαθητές διδάσκονταν θεωρία, σολφέζ, αρμονία, σύνθεση, εκκλησιαστική μουσική, βιολί, πιάνο και πνευστά όργανα. Ο Ιούλιος Έννιγγ διετέλεσε τακτικό μέλος της Εταιρείας. Στη βραχύβια πορεία της (1871-1875) η προσφορά της υπήρξε σημαντική στη διάδοση της λόγιας μουσικής.

στην Αθήνα σε ηλικία 16 ετών από τον μουσικοδιδάσκαλο Δημήτριο Διγενή και συνέχισε τις σπουδές του στη Βιέννη. Πρωτοπόρησε εισάγοντας την τετράφωνη εκκλησιαστική πολυφωνία στην ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία της Βιέννης, διευθύνοντας ο ίδιος το χορό για 17 χρόνια (1844-1861), και στη συνέχεια στον ελληνικό ναό της Αγίας Τριάδας στην Οδησό (1861-1870). Η φήμη του ήταν μεγάλη μεταξύ των απανταχού Ελλήνων, ώστε η Βασίλισσα Όλγα τον προσκάλεσε από την Οδησό στην Ελλάδα για να οργανώσει τον εκκλησιαστικό χορό (μεικτό, ανδρικό και παιδικό) των ανακτόρων στο Ναό του Αγίου Γεωργίου. Ταυτόχρονα με την δραστηριότητά του στα ανάκτορα, δίδασκε αφιλοκερδώς μουσική σε πολλούς μουσικούς της εποχής (1872-1891), καθώς και στο νεοσύστατο τότε Ωδείο Αθηνών και στα παιδιά της ανακτορικής χορωδίας (Σκλάβος & Άγρας, 1930: 926-927· Καλογερόπουλος, 1998: 108-109). Διετέλεσε καθηγητής μουσικής στο Αρσάκειο Παρθεναγωγείο. Ο Κατακουζηνός προσπάθησε να εισάγει την τετράφωνη χορωδία στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών, αλλά οι αντιδράσεις αντιπάλων του (με επικεφαλής τους Δημήτριο Βερναρδάκη και Αλέξ. Λυκούργο), ματαίωσαν τις προσπάθειές του. Ως συνθέτης έγραψε τρεις όπερες που δε σώζονται, ίσως γιατί ο Κατακουζηνός απαγόρευσε την έκδοση και κυκλοφορία των έργων του αντιδρώντας στους ζηλόφθονους επικριτές του.

Ο Κατακουζηνός είναι γνωστός όχι μόνο για τα μουσικά, αλλά και τα ποιητικά του έργα, παρόλο που η ποιητική του χαρακτηρίστηκε ως ήσσονος σημασίας σε σχέση με τη μουσική του δημιουργία. Σύμφωνα με τους Σκλάβο & Άγρα (1930), ως ποιητής ο Κατακουζηνός φαίνεται να επηρεάζεται από τα ρεύματα της εποχής του, έχει ρυθμό στο λόγο του, αλλά συχνά φαίνεται να τον διευκολύνει η γλωσσομάθεια και ευγλωττία του. Τα ποιήματά του δεν χαρακτηρίζονται από εξέλιξη ιδεών, ούτε από δουλεμένες ποιητικές μορφές. Η γλώσσα του είναι λόγια, μάλλον πλησιέστερα στην καθαρεύουσα, χρησιμοποιώντας μακρόπνοες και μονότονες εκφράσεις με ηθικοπλαστικό χαρακτήρα για τους μαθητές. Αυτή η κριτική αφορά κυρίως ποιήματα και τραγούδια διδακτικού περιεχομένου. Αντίθετα η ποιητική του συλλογή *Ερωτικόν Χαρτοφυλάκιον* εκτιμήθηκε ως το μοναδικό έργο στο οποίο παρουσιάζεται πηγαία και με ειλικρίνεια η μελαγχολία του Κατακουζηνού. Ο Κατακουζηνός για πολλά χρόνια ήταν ο προσφιλής σχολικός ποιητής και συνθέτης για τους δασκάλους, αλλά λόγω του γλωσσικού του ιδιώματος και της αυστηρής παιδαγωγικής τους μορφής, το ποιητικό του έργο αποτιμήθηκε ότι δεν κέρδισε τα παιδιά (Σκλάβος & Άγρας, 1930). Αυτά φυσικά ακούγονται σαν κριτική κυρίως για το γλωσσικό ιδίωμα και ίσως τις παιδαγωγικές του απόψεις από λίγο μεταγενέστερους ομοτέχνους του. Το ποιητικό έργο του Κατακουζηνού, άλλωστε, αντανάκλα τις ρομαντικές απόψεις της εποχής (Beaton, 1996).

Από τα 10 τεύχη της Συλλογής *Νέων Παιδαγωγικών Ασμάτων*, μόνο τα πρώτα δύο (1880 και 1883) αναγράφουν το όνομα του Αλ. Κατακουζηνού στο εξώφυλλο, αλλά τα περισσότερα τραγούδια και των επόμενων 8 τευχών είναι του Αλέξανδρου Κατακουζηνού. Στον επίλογο του 10^{ου} τεύχους ο Ιούλιος Έννιγγ ευχαριστεί όσους ποιητές και μουσουργούς συνέδραμαν αφιλοκερδώς και ιδιαίτερα:

[Τ]ον αείποτε αόκνως υπέρ της μουσικής εργαζόμενον κ. Αλέξανδρον Κατακουζηνόν, όστις, ουχί μόνο τα πλείστα άσματα επί τούτω εστιχούργησε και εμελοποίησεν, αλλά και των λοιπών ασμάτων τους στίχους και την μουσικήν διευθέτησε και την επίπονον της εκτυπώσεως επιμέλειαν ανεδέξατο. Ευγνωμονών εις πάντας, όσοι ως ποιηταί και μουσουργοί αφιλοκερδώς με συνέδραμον, ιδιαιτέρας χάριτας οφείλω εις τον αείποτε αόκνως υπέρ της μουσικής εργαζόμενον κ. Αλέξανδρον Κατακουζηνόν, όστις, ουχί μόνο τα πλείστα άσματα επί τούτω εστιχούργησε και εμελοποίησεν, αλλά και των λοιπών ασμάτων τους στίχους και την μουσικήν διευθέτησε και την επίπονον της εκτυπώσεως επιμέλειαν ανεδέξατο.

Εν Αθήναις τη 20 Φεβρουαρίου 1889, Ιούλιος Έννιγγ.

Φιλεκπαιδευτική Εταιρία

Η *Εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία*, γνωστή και μετέπειτα ως *Φιλεκπαιδευτική Εταιρία*, ιδρύθηκε στις 25 Ιουλίου 1836 με πρωτοβουλία του Ιωάννη Κοκκώνη, επιθεωρητή των δημοτικών σχολείων του κράτους και διευθυντή του πρώτου διδασκαλείου αρρένων, και τη συμβολή πολλών επιφανών Ελλήνων πολιτών. Ανάμεσά τους υπήρχαν αγωνιστές της Επανάστασης, επίσκοποι, πολιτικοί, υπουργικοί σύμβουλοι, δικαστικοί και λόγιοι. Σκοπός της Εταιρείας ήταν η «προαγωγήν της παιδείας του ελληνικού λαού». Σύντομα η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία δραστηριοποιήθηκε στην εκπαίδευση των κοριτσιών με έμφαση στην προετοιμασία διδασκαλισσών, κάτι που δεν είχε ακόμα υλοποιηθεί από το ελληνικό κράτος. Το 1837 ιδρύθηκε το πρώτο σχολείο σε νοικιασμένο κτήριο, ενώ το 1846 θεμελιώθηκε το πρώτο ιδιόκτητο κτήριο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας στη γωνία των οδών Πανεπιστημίου και Μενάνδρου (σήμερα Πεσμαζόγλου), ενώ το 1852 ολοκληρώθηκε η ανέγερση του Παρθεναγωγείου γνωστό ως *Αρσάκειο Μέγαρο*.

Η Φ.Ε. φρόντισε να ενισχύει την παιδεία, τη γλώσσα και την εθνική ταυτότητα όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά σε πολλές περιοχές κυρίως στα μόλις απελευθερωμένα εδάφη. Φρόντισε να δίνονται υποτροφίες σε μαθήτριες, ανέλαβε την έκδοση διδακτικών βιβλίων και την αποστολή εκπαιδευτικού υλικού σε σχολεία του υπόδουλου ελληνισμού, επισκεύασε σχολεία, εκκλησίες και

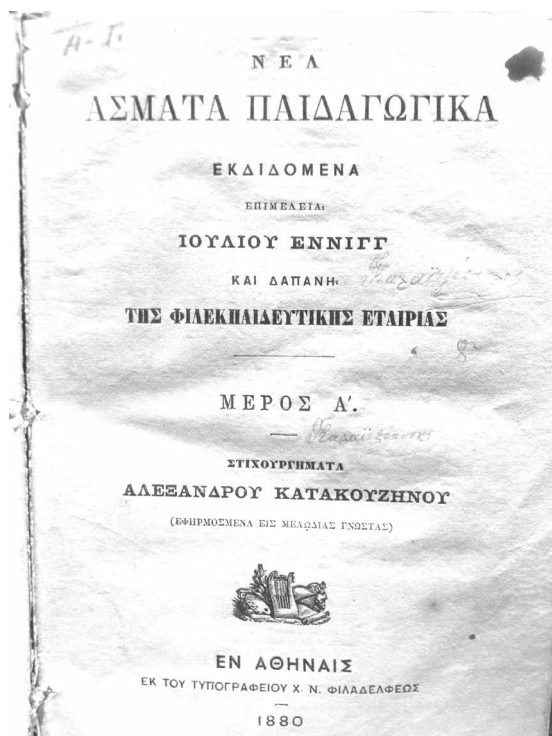
περιέθαλπε πρόσφυγες. Ίδρυσε Αστικά Σχολεία, Εμπορικές Σχολές Θηλέων και Οικοκυρικές Σχολές σε διάφορες πόλεις. Η μεγαλύτερη ίσως προσφορά της ήταν στον τομέα της εκπαίδευσης διδασκαλισσών με την ίδρυση και λειτουργία των Ανώτερων Σχολείων ή Παρθεναγωγείων. Για μία περίοδο 63 ετών η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία ήταν το μόνο ίδρυμα που έδινε στις Ελληνίδες τη δυνατότητα να εκπαιδευθούν για να εργαστούν ως δασκάλες, αφού το κράτος είχε προβλέψει Διδασκαλεία μόνο για άρρενες. Το 1861 τα Ανώτερα Σχολεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αναγνωρίστηκαν ως ισότιμα των κρατικών, και το 1936 μετατράπηκαν σε Παιδαγωγικές Ακαδημίες (Καψάλης, 1926: 49-50, 26-27)⁵. Αντίστοιχοι σύλλογοι ιδρύθηκαν σε διάφορες περιοχές του ελληνισμού και συνέβαλλαν σημαντικά στην ίδρυση και στήριξη των σχολείων και των άπορων μαθητών (Μπαρμπάκη, 2015).

Η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία το 1879 έδωσε εντολή στον Ιούλιο Έννιγγ να συλλέξει προς έκδοση παιδαγωγικά άσματα, για χρήση από τις μαθήτριες του Αρσακείου. Το εγχειρίδιο εικάζουμε ότι χρησιμοποιήθηκε σε πολλά άλλα σχολεία που στήριζε η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία στην ελληνική επικράτεια του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα, καθώς και στην εκπαίδευση του ελληνικού πληθυσμού στις αλύτρωτες περιοχές.

Νέα Παιδαγωγικά Άσματα: Ανάλυση περιεχομένου

Η Συλλογή των Νέων Ασμάτων Παιδαγωγικών σχεδιάστηκε κυρίως ως εγχειρίδιο για τη διδασκαλία μουσικής, όπως μαρτυρεί ο τίτλος του και εκδόθηκε σε 10 τεύχη, τα οποία κυκλοφορούσαν αρχικά μεμονωμένα, ενώ αργότερα συνολικά σε βιβλίο. Η τιμή του κάθε τεύχους ήταν 40 λεπτά, πλην του α' και του ι' τεύχους που πωλούνταν προς 30 και 45 λεπτά αντίστοιχα. Όλα τα τεύχη τυπώθηκαν με δαπάνη της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (βλ. δείγματα από τα δύο πρώτα τεύχη στις εικόνες 1 και 2).

⁵ Ιστοσελίδες της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας και των Αρσάκειων-Τοσίσειων Σχολείων, της Στοάς του Βιβλίου.

Εικόνα 1: Εξώφυλλο του Α' τεύχους

51. Προσευχή.

Μετρίως

1. Ὁ ἀ-θά-νατος πα-τήρ, τῆς σο-φί-ας ὁ δο-
2. Δι' ἡ-μάς ὁ στυρω-θείς, κ' ἐκτοῦ τάφου ἐ-γερ-
τῆρ, δέ-ξαι παιδῶν προσευ-χὴν, φῶ-τι-
θείς, δέ-ξαι κλπ.
3. Ἡ παρθένος ἡ σεμνή, ἣν ὁ κόσμος ἀνομνεῖ, [δέξαι κτλ].

Εικόνα 2: Δείγμα δίφωνου άσματος από το Β' τεύχος

Μεθοδολογία της έρευνας

Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου του υλικού, δηλαδή των παιδαγωγικών ασμάτων, ακολουθώντας την εξής διαδικασία: Έγινε λίστα με αριθμημένους τους τίτλους των τραγουδιών, τον μουσικοσυνθέτη και τον ποιητή που υπόγραφε το κείμενο. Όταν δεν υπήρχε διαφορετική ένδειξη, ποιητής και συνθέτης θεωρούνταν ο Αλέξανδρος Κατακουζηνός, όπως άλλωστε δηλώνει και ο επιμελητής του τόμου στον επίλογό του. Τα άσματα κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες: θρησκευτικά, φυσιολατρικά, πατριωτικά και ηθικοπλαστικά. Σε αυτές τις κατηγορίες καταλήξαμε μετά από μελέτη του περιεχομένου των τραγουδιών, και κατανόηση των εκπαιδευτικών στόχων και αναγκών της εποχής, όπου απευθύνονταν. Κατηγοριοποιήσαμε τα τραγούδια κυρίως σε ότι αφορούσε στο κύριο περιεχόμενό τους, υπολογίζοντας το βαθύτερο νόημα, που πολλές φορές δεν εμφανίζονταν στον τίτλο, αλλά υπονοούνταν στους στίχους. Συχνά ένα τραγούδι συνέπιπτε σε περισσότερες από μία κατηγορίες, ή δεν ήταν ξεκάθαρο σε ποια από τις τέσσερις ανήκε. Εκεί προσπαθήσαμε να είμαστε όσο πιο πιστοί γίνεται στο συνολικό περιεχόμενο και το νόημα του κάθε τραγουδιού. Από το άσμα 1 ως το άσμα 199 όλα τα τραγούδια είναι δίφωνα, ενώ από το 200 ως το 300 είναι τρίφωνα. Παρακάτω παραθέτουμε πρώτα την ποσοτική ανάλυση του υλικού, και στη συνέχεια έπεται η ποιοτική ανάλυση επιμέρους θεμάτων.

Ποσοτική ανάλυση

Μέρος Α΄ (σελ. 1-50): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι Αλέξανδρου Κατακουζηνού, Εν Αθήναις, 1880, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφέως.

Αναλυτικά το μέρος α΄ αποτελείται από 50 άσματα που κατηγοριοποιήθηκαν στις επόμενες τέσσερις κατηγορίες ως προς το περιεχόμενο των στίχων τους:

Θρησκευτικά	17
Φυσιολατρικά	23
Πατριωτικά	2
Ηθικοπλαστικά	8

Σε μια βαθύτερη ανάγνωση των νοημάτων που υπάρχουν πίσω από τις λέξεις και το αρχικό νόημα του τραγουδιού, παρατηρούμε ότι τουλάχιστον 14 τραγούδια από τις κατηγορίες πλην των θρησκευτικών τραγουδιών, έχουν θεολογικά μηνύματα και άλλο ένα πατριωτικά πρόσθετα με το κύριό τους περιεχόμενο.

Μέρος Β΄ (σελ. 51-93): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική: Α. Κατακουζηνού, Εν Αθήναις, 1883, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφείως.

Στο μέρος Β΄ τα 43 άσματα κατατάχθηκαν στις παρακάτω τέσσερις κατηγορίες ως εξής:

Θρησκευτικά	7
Φυσιολατρικά	15
Πατριωτικά	2
Ηθικοπλαστικά	19

Μέρος Γ΄ (σελ. 94-130): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων. Εν Αθήναις, 1883, Τυπογραφείο Κουσουλίνου και Αθανασιάδου.

Από τα 37 τραγούδια, 11 τραγούδια είναι θρησκευτικού περιεχομένου, 12 φυσιολατρικά, 5 πατριωτικά και 10 ηθικοπλαστικά. Από τις κατηγορίες που δεν σχετίζονται με θρησκευτικό περιεχόμενο βρέθηκαν άλλα 8 που έχουν σαφή θεολογικά μηνύματα. Από τα 37 τραγούδια του Γ΄ μέρους, τα 18 είναι σε μουσική του Αλέξανδρου Κατακουζηνού και τα υπόλοιπα των Δ. Δάλλα (1), Mehul (1), Jung Stilling (1), G. Becker (1), F.W.Berner (1), Anselm Weber (1), ένα σε γερμανική μελωδία και ένα σε σικελική μελωδία. Όσον αφορά τα ποιητικά κείμενα είναι των: Κατακουζηνού, Ραγκαβή, Καλογερόπουλου, Βικέλα, Εμμαρμένου, Παράσχου, Οικονομίδη, Κουμουνδουράκη και Τανταλίδη. Όλα τα άσματα είναι δίφωνα. Από την ανάλυση προέκυψαν τα παρακάτω στοιχεία:

Θρησκευτικά	11
Φυσιολατρικά	12
Πατριωτικά	5
Ηθικοπλαστικά	10

Μέρος Δ΄ (σελ. 131-161): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, Εν Αθήναις, 1890, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφείως (πιθανότατα β΄ έκδοση).

Από τα 30 τραγούδια του Δ΄ μέρους οι κατηγορίες διαμορφώνονται ως εξής:

Θρησκευτικά	13
Φυσιολατρικά	6
Πατριωτικά	7
Ηθικοπλαστικά	5

Στο Δ΄ τεύχος η μουσική φαίνεται να είναι σχεδόν σε όλα του Κατακουζηνού, πλην τριών Γερμανικών μελωδιών και μιας αγγλικής μελωδίας. Η ποίηση είναι κυρίως των Α. Κατακουζηνού, Ι. Καρασούτσα (3), Λέοντα Μελά, Ι. Πολέμη (2), Δ. Ιγγλέση (1), και Δ. Βικέλα (1).

Μέρος Ε΄ (σελ. 162-192): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι Άγγελου Βλάχου (εφαρμοσμένα εις μελωδίας γνωστάς). Εν Αθήναις, 1884, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφείως.

Τα 31 τραγούδια του Ε΄ τεύχους διαμορφώνονται ως εξής στις τέσσερις κατηγορίες περιεχομένου:

Θρησκευτικά	7
Φυσιολατρικά	13
Πατριωτικά	8
Ηθικοπλαστικά	3

Στο τεύχος αυτό παρατηρούμε ότι οι στίχοι σε όλα είναι του Κατακουζηνού, ενώ η μουσική στα περισσότερα, και υπάρχουν μελωδίες ξένων συνθετών: Verdi, Jos. Haydn, Anselm Weber, H.G.Naegeli, Fink, Karl Gross, M.Luther και Fr. Silcher.

Μέρος ΣΤ΄ (σελ. 193-218): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, Εν Αθήναις, 1884, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφείως.

Τα 26 άσματα του ΣΤ΄ τεύχους εμπίπτουν στις παρακάτω κατηγορίες:

Θρησκευτικά	5
Φυσιολατρικά	17
Πατριωτικά	2
Ηθικοπλαστικά	2

Από το ΣΤ΄ τεύχος και έπειτα παρατηρούμε μια πληθώρα γνωστών ποιητών της εποχής να συνδράμουν στην προσπάθεια αυτή (Βιζυηνός, Πολέμης, Βικέλας, Κονιδάρης, Βλάχος, Ραγκαβής), ενώ οι μελοποιήσεις ανήκουν στον Κατακουζηνό και σε χρήση μελωδιών ξένων συνθετών (Mozart, Schumann, Beethoven, Miller, Nageli, Schulz, Himmel, Hauptmann, μία ιρλανδική και μία γερμανική). Από το άσμα 200 και έπειτα όλα τα κομμάτια είναι τρίφωνα. Ανάμεσα στα 26 τραγούδια του τόμου παρατηρούμε μία αύξηση των φυσιολατρικών τραγουδιών και μια μείωση των θρησκευτικών.

Μέρος Ζ΄ (σελ. 219-239): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, Εν Αθήναις, 1885, Τυπογραφείου Χ.Ν. Φιλαδελφείως.

Τα 21 τραγούδια του Ζ΄ τεύχους χωρίζονται ως εξής στις παρακάτω κατηγορίες:

Θρησκευτικά	2
Φυσιολατρικά	11
Πατριωτικά	2
Ηθικοπλαστικά	6

Τα άσματα του Ζ΄ τεύχους κινούνται στο ίδιο ύφος με αυτά του ΣΤ΄ τεύχους. Εμφανίζονται οι ποιητές Κατακουζηνός, Βικέλας, Βηλαράς, Τανταλίδης, Βλάχος, Κονιδάρης, Καλογερόπουλος και μελουργοί εκτός από τον Κατακουζηνό, οι: Παριζίνης, Gerbards, Haendel, Spohr, Silcher, Meves, Gregor.

Μέρος Η΄ (σελ. 240-260): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, Εν Αθήναις, 1886, Τυπογραφείο Χ.Ν. Φιλαδελφείως.

Τα 21 τραγούδια του Η΄ τεύχους χωρίζονται ως εξής:

Θρησκευτικά	7
Φυσιολατρικά	6
Πατριωτικά	1
Ηθικοπλαστικά	7

Ακολουθούν το ίδιο στιλ με τα προηγούμενα, σε ποίηση και μουσική διαφόρων. Αναλυτικά, η μουσική είναι των: Κατακουζηνού, Mendelssohn, Schulz, Pax, Hoffmann von Fallersleben, Flemming, Louise Reichardt, Spazier και μία Γερμανική λαϊκή μελωδία. Ποίηση των: Κατακουζηνού, Οικονομίδη, Τανταλίδη, Ραγκαβή, Καλογερόπουλου, Βικέλα, Σκόκου, Κονιδάρη, Ηλιόπουλου, Λέοντος Μελά, Καραδούτσα.

Μέρος Θ΄ (σελ. 261-280): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, Εν Αθήναις, 1888, Τυπογραφείο Ανέστη Κωνσταντινίδου.

Τα 20 τραγούδια του Θ΄ τεύχους διαχωρίστηκαν τα εξής:

Θρησκευτικά	3
Φυσιολατρικά	7
Πατριωτικά	5
Ηθικοπλαστικά	5

Οι στίχοι είναι των παρακάτω στιχουργών: Κατακουζηνού, Ραγκαβή (3), Βικέλα (1), Κοκκινάκη (1), Οικονομίδη (2), Καλογερόπουλο (1) και η μουσική των: Κατακουζηνού, Γερμανική μελωδία (3), Τυρωλική μελωδία (1), Λαμπίρη (1), Auber (1), Franz Abt (1), Zoellner (1), Danhauser (1), Eduard Huhn (1).

Μέρος Ι΄ (σελ. 281-300): Επιμέλεια Ι. Έννιγγ, Στίχοι και μουσική διαφόρων, 1889, Τυπογραφείο Ανέστη Κωνσταντινίδου.

Τα 20 τραγούδια του Ι΄ τεύχους διαμορφώνονται ως εξής:

Θρησκευτικά	8
Φυσιολατρικά	1
Πατριωτικά	5
Ηθικοπλαστικά	6

Οι στίχοι προέρχονται από τους εξής στιχουργούς: Κατακουζηνό (13), Ιγγλέση (1), Βικέλα (1), Τανταλίδη (1), Οικονομίδα (2) και Ραγκαβή (2), ενώ η μουσική είναι του Κατακουζηνού (19) και του Μάλτου (1).

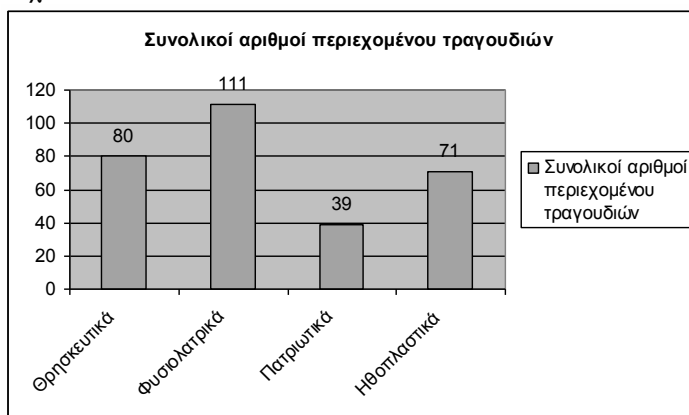
Συνολικά στοιχεία για τα 10 τεύχη

Συνολικά για το σύνολο των 300 ασμάτων των 10 τευχών, οι τέσσερις κατηγορίες τραγουδιών διαμορφώνονται ως εξής:

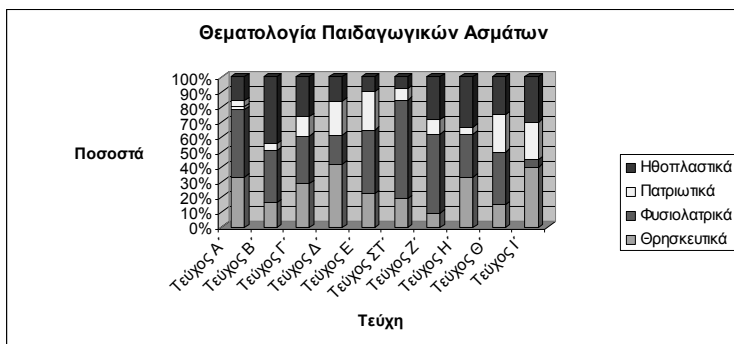
	Θρησκευτικά	Φυσιολατρικά	Πατριωτικά	Ηθικοπλαστικά
Τεύχος Α΄	17	23	2	8
Τεύχος Β΄	7	15	2	19
Τεύχος Γ΄	11	12	5	10
Τεύχος Δ΄	13	6	7	5
Τεύχος Ε΄	7	13	8	3
Τεύχος ΣΤ΄	5	17	2	2
Τεύχος Ζ΄	2	11	2	6
Τεύχος Η΄	7	6	1	7
Τεύχος Θ΄	3	7	5	5
Τεύχος Ι΄	8	1	5	6
	80	111	39	71

Πίνακας 2: Οι τέσσερις κατηγορίες τραγουδιών ανά τεύχος

Στα παρακάτω τρία γραφήματα αναπαρίστανται οι τέσσερις κατηγορίες ασμάτων όλων των τευχών συνολικά και σε ποσοστά.

Γράφημα 1: Κατηγοριοποίηση περιεχομένου τραγουδιών (συνολικά)

Γράφημα 2: Θεματολογία περιεχομένου τραγουδιών ανά τεύχος (ραβδόγραμμα)

Γράφημα 3: Θεματολογία περιεχομένου τραγουδιών σε συνολικά ποσοστά (πίτα)

Σύμφωνα με την παραπάνω κατηγοριοποίηση προκύπτει ότι τα φυσιολατρικά και τα θρησκευτικά τραγούδια αποτελούν τις κυρίαρχες κατηγορίες (36% και 27% αντίστοιχα του συνολικού αριθμού), με τα ηθιοπλαστικά να έπονται (24%), ενώ τα πατριωτικά αποτελούν τη μειοψηφία (13%). Το αποτέλεσμα ίσως αποπνέει τις κυρίαρχες τάσεις της θεματολογίας των τραγουδιών του 19^{ου} αιώνα. Η συλλογή επιχειρεί να θίξει θέματα που σχετίζονται με τον κόσμο των παιδιών, που αναφέρονται στη φύση και στο ζωικό βασίλειο, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργεί το χαρακτήρα και το θρησκευτικό τους φρόνημα. Στα πατριωτικά τραγούδια (39 άσματα), το μεγαλύτερο μέρος εισάγει έννοιες, όπως η ελευθερία, η πατρίδα, η μητέρα Ελλάδα. Υπάρχουν σχετικά λίγες αναφορές στον βασιλιά και τη βασίλισσα, ενώ ελάχιστες είναι οι αναφορές στο αρχαιοελληνικό παρελθόν. Αυτό συμβαδίζει με την τάση καλλιέργειας του πατριωτισμού και της εθνικής συνείδησης που αρχίζει να διαμορφώνεται τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα.

Ποιοτική ανάλυση

Η ποιοτική ανάλυση έγινε κυρίως με βάση τους στίχους των τραγουδιών. Εξετάζοντας τα τραγούδια στιχουργικά και μουσικά προέκυψαν κάποια επιμέρους θέματα που προβάλλονται, όπως οι θρησκευτικές απόψεις, το ηθικό φρόνημα για τη ζωή και το θάνατο, η συγκεκριμένη ιδεολογία για την πατρίδα, πεποιθήσεις και συμπεριφορές που αφορούν τη νεολαία. Το περιεχόμενο των τραγουδιών σχολιάζεται στη συνέχεια ακολουθώντας τις τέσσερις κατηγορίες περιεχομένου που ορίστηκαν παραπάνω: α) θρησκευτικά, β) φυσιολατρικά, γ) πατριωτικά και δ) ηθικοπλαστικά.

α) Θρησκευτικό περιεχόμενο

Σε πολλά άσματα, ακόμα και μη θρησκευτικού περιεχομένου ο ποιητής φροντίζει να μεταδώσει κάποιες θεολογικές απόψεις. Για παράδειγμα το άσμα «Πτηνόν να ήμουν» (Αριθμός 126), ως θεματολογία παραπέμπει σε τραγούδι φυσιολατρικού περιεχομένου, αλλά το βαθύτερο νόημά του είναι θρησκευτικό, γιατί το πτηνό είναι μόνο η αφορμή για να υμνήσει ο στιχουργός το θεό. Παρόμοια και στο άσμα «Το στάδιον της παιδείας» (Αρ. 128), όπου η παιδεία είναι μόνο η αφορμή για να μιλήσει ο ποιητής για τον αγώνα στο δρόμο του Θεού.

β) Φυσιολατρικό περιεχόμενο

Σε πολλά φυσιολατρικά τραγούδια υπάρχει μία διάθεση εξύμνησης της φύσης, η οποία επισκιάζεται από το θεολογικό και ρομαντικό πνεύμα της εποχής, ότι όλα στον κόσμο αυτό είναι μάταια. Για παράδειγμα τα άνθη του αγρού που «φύσημα θανάτου τα σβήνει στη στιγμή», όλα είναι μάταια στη ζωή, αμάραντος μόνο η ψυχή, κ.λπ. Η κατηγορία «φυσιολατρικά τραγούδια» δεν πρέπει να εννοηθεί με τη σημερινή της διάσταση, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος από το απόλυτα αστικό περιβάλλον επανανακαλύπτει τη φύση, αλλά ως τραγούδια που έχουν περιεχόμενο σχετικό με το άμεσο περιβάλλον των παιδιών, δηλαδή το φυτικό και ζωικό βασίλειο. Βέβαια πολλά τραγούδια αποτελούν ένα ύμνο προς τη φύση και τις ομορφιές της που σαφώς συνδέεται με το ρομαντικό κίνημα του τέλους του 19^{ου} αιώνα. Επίσης συχνά καταλήγουν να εξυμνούν τη σχέση του ανθρώπου με το θείο, όπου ο Θεός αναφέρεται ως πλάστης, χορός των αγγέλων, κ.ά.

Το άνθος του αγρού (Άσμα 124)

[...]

Γελούν τα χρώματά του και λάμπουν δροσερά,
Πλην φύσημα θανάτου τα σβήνει και περνά (ποίηση Δημ. Βικέλα)⁶

γ) Πατριωτικό περιεχόμενο

Στα ποιήματα της συλλογής που εξετάζεται καλλιεργείται ένας ήπιος πατριωτισμός, ο οποίος είναι μοιρασμένος ανάμεσα στο ιδεώδες της πατρίδας, και στην απόδοση τιμής στο Βασιλιά, τη Βασίλισσα, την Ελλάδα, και κάπως απρόσωπα την ελευθερία. Ο πατριωτισμός περιορίζεται σε σχετικά λίγα ποιήματα, περίπου 13% του συνολικού αριθμού. Λίγα μιλούν για την Αθήνα και το ένδοξο παρελθόν της (αρχαιότητα), κανένα τραγούδι δεν αναφέρει το Βυζάντιο, άρα οι συντελεστές συντάσσονται με την νεοκλασική άποψη του Ελληνισμού, και αρκετά διακατέχονται από φιλοβασιλικό πνεύμα. Εντύπωση προκαλεί στον αναγνώστη ότι λείπουν εντελώς άσματα που να αναφέρονται στον επαναστατικό αγώνα του 1821 και σε ήρωες της επανάστασης, κάτι που εμφανίστηκε αργότερα στον 20^ο αιώνα.

Ακόμα και σε νανουρίσματα, παρατηρούμε μια παρόμοια διάθεση ενδυνάμωσης του πατριωτικού φρονήματος των παιδιών, που εύκολα μπορεί να χαρακτηριστεί μέσο προσηλυτισμού και επιβολής πολιτικών θέσεων. Οι άδοντες του νανουρίσματος εύχονται το μωρό να αγαπήσει τον Ύψιστο «πολύ, πολύ, πολύ» και την πατρίδα του. Για αυτούς τους δύο, όταν γίνει άνδρας, να δώσει ακόμα και τη ζωή του αν χρειαστεί. Αναφέρεται ακόμα ότι σε περίπτωση που χάσει τη ζωή του, η μάνα του θα είναι υπερήφανη γι' αυτό.

Νανούρισμα (Άσμα 122)

[...]

5. *Κι αν ίσως άνδρας μου γενή, κι αν ίσως μεγαλώση,*

Για σας τους δυο να δώση, το είμαι, την ψυχήν.

6. *Και τωτ' εγώ περίφανη για την θανή του γιού μου*

Θα γράψω στον παιδιού μου το μνύμα μοναχή:

7. *«Διαβάταις, που διαβαίνετε, στην πέτρ' αυτή σταθήτε,*

την κλίνη μη πατήτε μονάκριβου παιδιού,

8. *»Όπου κοιμάται τον γλυκόν, τον ύπνον τιμημένον*

Δαφροστεφανωμένον, καλού παλληκαριού».

⁶ Η ορθογραφία του κειμένου σε όλα τα αποσπάσματα διατηρήθηκε σύμφωνα με το πρωτότυπο.

Τέτοια διάθεση αυτοθυσίας δεν συναντιέται ποτέ σε λαϊκά νανουρίσματα, που παρουσιάζουν την πιο ανθρώπινη πλευρά των γεγονότων. Στη λαϊκή μούσα, η μάνα ποτέ δεν τραγουδά ότι θα είναι υπερήφανη αν το παιδί της πεθάνει για την πατριδα και τον βασιλιά.

δ) Ηθικοπλαστικό περιεχόμενο

Τα τραγούδια ηθικοπλαστικού (ή ηθοπλαστικού) περιεχομένου με έντονο διδακτισμό ήταν συνηθισμένη πρακτική στα σιχουργήματα της εποχής, ειδικά εκείνα που προορίζονται για διδακτική χρήση. Εντύπωση προκαλεί ότι πολλά τραγούδια στόχευαν στο να δημιουργήσουν εξοικείωση με το θάνατο, κάτι που δεν εμφανίζεται σχεδόν καθόλου σε σύγχρονα παιδικά τραγούδια. Ένα παιδί παίζει στο γιαλό και εκεί που σκαρφαλώνει και πηδά, ενώ θα περίμενε ο αναγνώστης ότι πέφτει και χτυπά, το παιδίον πέφτει και μένει νεκρό στο γιαλό.

Παιδίον παρήκοον (Άσμα 8)

*Μια μέρα κεφάλι με λίγο μυαλό
Υπήγε να παίξη παιδί στον γιαλό.
Σκαλώνει στο βράχο, πετιέται ψηλά,
στη θάλασσα ρίχνει λιθάκια πολλά.
Παιδάκι μου είναι η θέσις κακή,
Γλιστάς και θα πέσης· μη μείνεις εκεί.
Και τρέχει σκαλώνει, πηδά το τρελλό
Και πέφτει και μένει νεκρό στο γιαλό.*

Σε άλλο τραγούδι το παιδί πεθαίνει επειδή δεν παίρνει το φάρμακό του.

Το απειθές παιδάκι (Άσμα 23)

*Μητέρα μου είμαι πολύ ασθενής· αχ πώς μου χτυπά η καρδιά.
Καλά να με κάμη δεν είναι κανείς, να τρέχω με τα' άλλα παιδιά;
Παιδί μου, μη κάμης φωνή και κακό· καλός ιατρός θα έλθη.
Αυτός θα σου δώση καλό γιατρικό· ο πόνος ευθύς θα χαθή.
Η άτυχη μάνα του κάκου μιλεί, και δίνει ευχαίς και φιλιά.
Δεν θέλει ν' ακούση αυτό συμβουλή· δεν βάζει στο στόμα σταλιά.
Το πάθος αυξάνει, προβαίνει γοργά. Στενάζει, θρηνεί το μικρόν.
Και πίνει και πίνει, αλλ' ήτο αργά· και τώρα το θάπτουν νεκρό.*

23. Τὸ ἀπειθὲς παιδίον.
Ἄρκετὰ ἀργῶς

1. Μη - τέ - ρα μου, εἶμαι πο - λὺ ἀ - σθε - νής· ἄχ,
2. Παι - δὲ μου, μὴ κάμῃς φω - νὴ καὶ κα - κό· κα -
πῶς μου χτυ - πᾶ ἡ καρ - διὰ. Κα - λὰ νὰ μὲ κά - μῃ δὲν
λὸς ἰ - α - τρὸς θά ἐλ - θῇ. Αὐ - τὸς θὰ σοῦ δώσῃ κα -
εἶ - ναι κα - νείς, νὰ τρέ - χω μὲ τ' ἄλλα παι - διὰ;
λὸ γιατρί - κό· ὁ πόνος εὐ - θὺς θὰ γα - θῇ.
3. Ἡ ἄτυχη μάνα τοῦ κακοῦ μιλεῖ, καὶ δίνει εὐχαίς
καὶ φιλιὰ. [-δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ αὐτὸ συμβουλή· δὲν βάζει
στὸ στόμα σταλιά. :]
4. Τὸ πάθος αὐξάνει, προβαίνει γοργά. Στεναίζει, θρη -
νεῖ τὸ μικρόν. [: Καὶ πίνει, καὶ πίνει, ἀλλ' ἦτον ἀργά· καὶ

Εἰκόνα 3: Ἄσμα Το ἀπειθὲς παιδίον (α' τεύχος)

Το νόημα που μεταφέρεται είναι ὅτι ὅλα είναι φθαρτά στη ζωὴ μας, τα ἀνθη, η φύση, οἱ ἀνθρώποι. Ανά πάσα στιγμή αὐτὸ υπενθυμίζεται, σα νὰ θέλει νὰ εξοικειώσει καὶ νὰ νουθετήσει τα παιδιά νὰ μὴ πιστεύουν σε ὅ,τι βλέπουν στον κόσμον αὐτὸ, γιατί υπάρχει καὶ ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ.

Το πάντα φθαρτά (Ἄσμα 30)

Ανθύλλιον ωραῖον, χθες ἐτι δροσερόν,
Δεν θάλλεις τώρα πλέον. Ω τέλος λυπηρόν! [...]
Ἰδοῦ, ὁ νόμος ποῖος τῆς μοίρας τῆς κοινής.
Ω ἀνθος, αιωνίως δεν ἔζησε κανείς.

Μέχρι καὶ ξεκάθαρα νουθετεῖ ὁ ποιητὴς νὰ μὴ κλαῖνε τα παιδιά ὅταν βλέπουν νεκρό.

Παρηγορία (Ἄσμα 31)

Μην κλαίετε, παιδιά, ὅταν βλέπετε νεκρόν.
Εἶν' ἡ στέρηση βραχεία· τὸ διάστημα μικρόν.
Ὁ Θεός θα μας ενῶση ὅλους πάλιν εντυχεῖς,
Κι αἰωνίαν θα μας δώσῃ τὴν γαλήνη τῆς ψυχῆς.

Συχνά υπενθυμίζεται ότι όλα στον κόσμο είναι μάταια και ότι ευτυχείς θα ανταμώσουμε όσους μας λείπουν στον άλλο κόσμο, εκεί όπου «κανένας δεν στενάζει δεν πονεί».

Εκεί πέρα (Άσμα 121)

*Εδώ κάτω χωρισμένοι όσοι κλαίουν και ποθούν,
εκεί πέρα ενωμένοι κι ευτυχείς θα ανταμωθούν.
Η ψυχή σου ελευθέρα από χόμα πενιχρόν
Θα πετάξει εκεί πέρα στον αγγέλων το χορόν
Εκεί πέρα θα απαντήσεις, όσους έφυγαν προτού,
Κι όσους κάτω παραιτήσης θάλθουν να σ' ευρούν αυτού
Τας στιγμάς σου περασμένας εν κλανθμώ, εν ηδονή,
Ξεχασέ τας. Κει κανένας δεν στενάζει δεν πονεί,
Ξεχασέ τας. κει κανένας δεν στενάζει, δεν πονεί.*

Παρόμοιες τάσεις ως προς το διδακτισμό και την ηθοπλαστική διάθεση συναντιούνται και σε άλλες ποιητικές συλλογές της εποχής, ακόμα και σε πιο μοντέρνα γλωσσικά ποίηση.⁷

Μουσικά ζητήματα

Ανάμεσα στα 300 τραγούδια της συλλογής, υπάρχουν 200 δίφωνα και 100 τρίφωνα άσματα. Φαίνεται παράδοξο για την εποχή, με τους δασκάλους που είχαν ελάχιστες γνώσεις μουσικής να είναι σε θέση να διδάξουν δίφωνα και τρίφωνα άσματα. Αυτό άλλωστε δεν συμβαίνει ούτε και στο σημερινό δημοτικό σχολείο, όπου μονοπωλούν ή σχεδόν μονοπωλούν τα μονόφωνα τραγούδια. Πιθανό να διδάχθηκαν ως δίφωνα ή τρίφωνα στο Αρσάκειο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας, ενώ σε άλλα σχολεία να τραγουδιόταν μόνο η πρώτη φωνή.

Τα κομμάτια κινούνται σε ψηλή περιοχή, που θεωρείται κατάλληλη και σωστή για τις φωνές των παιδιών (McRae, 1991· Philips, 2002· Μελιγκοπούλου, 2009: 60-65). Η ρυθμική και μελωδική τους ανάγνωση, καθώς και οι κλίμακες, όπου γράφθηκαν ή μεταφέρθηκαν, είναι αρκετά απαιτητικές, που μάλλον αποδεικνύει τη σοβαρή προσπάθεια του Αλέξανδρου Κατακουζηνού και των υπόλοιπων συνεργατών για ένα διδακτικό εγχειρίδιο υψηλών μουσικών προδιαγραφών, ανάλογο των μουσικών τους γνώσεων και της καριέρας τους.

⁷ Παπαβασιλείου-Χαραλαμπάκη, ό.π., 262-279.

232. Άσμα μαθητιῶν. Spohr

1. Εἰς τὸ σά-δι-ὸν τῶν φῶ-των κοῦ-φρον
αἰ-ρουσαι τὰρ-σὸν αἰ σιμναὶ καλλι-δρομοῦ-μεν λαμπρα-
δοῦ-χοι τῶν Μου-σῶν. Καὶ ἄ-λει-φο-μεν εἰς
πλή-ρη δό-ξης δι-αγω-νισμὸν πρὸς τὸ
σθέ-νος τῶν ἄρ-ρέ-νων τὴν ἀσθένει-
αν ἡ-μῶν, καὶ ἄ-λει-φο-μεν εἰς πλή-ρη δό-ξης

2. Εἰς τὴν γῆν τὸ πάλαι ταύτην κατεσπάρητον Ὀρ-
φείε αἰ Μαινάδες, αἰ λυσσῶσαι θυγατέρες τῆς τρυφῆς,
(ἐπαναλήψεις τῆς μιᾶς φωνῆς) [: Πλὴν ἐκείνου τὴν
πικρὰ ἀνασῶζονται ἡμεῖς :]. (ἐπανάλ. τοῦ χοροῦ)
[: ἐγκαλοπούμεθα πατρῴας κληρονομίαν τιμῆς :].

Εικόνα 4: Τραγοῦδι Άσμα μαθητιῶν (ζ' τεῦχος)

Ιδεολογικά ζητήματα σχετικά με τη χρήση της συλλογῆς

Εκτός από τις μαθήτριες του Αρσακείου για τις οποίες προοριζόνταν η συλλογή, δεν γνωρίζουμε την ακριβή χρήση της στην υπόλοιπη Ελλάδα. Εικάζουμε ότι χρησιμοποιήθηκε ευρέως μια που ήταν ένα από τα λίγα εγχειρίδια μουσικής και ίσως το καλύτερο της εποχῆς του. Μάλιστα το εγχειρίδιο χρησιμοποιήθηκε και σε περιοχές που βρισκόνταν υπό οθωμανική κυριαρχία.

Το αντίγραφο που χρησιμοποιήσαμε ανήκε στο αρχεῖο του Δημητρίου Διον. Διονυσίου (Σέρρες, 1885-1960), παππού της ερευνήτριας. Ο Δημ. Διονυσίου ήταν δικηγόρος και πρώτος δημοσιογράφος των Σερρών. Ο Δημήτριος Διον. Διονυσίου μεταξύ 1906 και 1909 εργάστηκε ως δάσκαλος, στα 1906-07 δίδαξε στην Αστική Σχολή Πραβίου, στα 1907-08 στην Αστική Σχολή του Σοχού (Άδεια Διδασκαλίας στην Αστική Σχολή Σοχού από τη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, 4/9/1907) και στα 1908-09 στο Αρρεναγωγεῖο και Παρθεναγωγεῖο της Ξάνθης (Τζανακάρης, 1991, 238-240). Στο αντίγραφο που βρέθηκε ήταν πολύ προσεκτικά σβησμένα σχεδόν από κάθε ἄσμα ὅπου αναφερόταν οι λέξεις: Βασιλεὺς, Βασίλισσα, Διάδοχον, Ἕλλην, Ελλάς, κλπ., καθώς και σκισμένα φύλλα ασμάτων φιλοβασιλικού περιεχομένου, για λόγους που προφανῶς σχετίζονταν με το ὅτι το εγχειρίδιο

χρησιμοποιούνταν εκτός του ελληνικού κράτους και ο διδασκαλικός κόσμος δεν έπρεπε να δημιουργήσει πρόσθετα πολιτικά προβλήματα.

Επίλογος

Μέσα από την ανάλυση περιεχομένου που πραγματοποιήθηκε στα *Νέα Άσματα Παιδαγωγικά*, μπορούμε να συμπεράνουμε όλα τα περισσότερα παιδαγωγικά τραγούδια που διδασκόταν στα σχολεία του 19^{ου} αιώνα επιλέγονταν κυρίως βάσει του στιχουργικού τους περιεχομένου και του κοινού προσανατολισμού τους με τους στόχους της εκπαίδευσης και τις κυρίαρχες απόψεις της κοινωνίας. Το σχολείο και ιδιαίτερα το μάθημα της μουσικής είχε ηθικοπλαστική διάσταση, παρά ψυχαγωγική ή αισθητική. Τα τραγούδια είχαν στόχο κυρίως να μεταδώσουν πρότυπα και τρόπους συμπεριφοράς, παρά να ψυχαγωγήσουν τα παιδιά. Υπηρετούσαν την καλλιέργεια της θρησκευτικής ηθικής, της φιλοπατρίας, τη δημιουργία εθνικής συνείδησης και την ηθική συμπεριφορά προς τους γονείς, διδασκάλους και μεγαλύτερους. Όλα αυτά φαίνονται να αλλάζουν τον 20^ο αιώνα κυρίως με το κίνημα του δημοτικισμού που έφερε αλλαγή στη γλώσσα και στην παιδαγωγική σκέψη.

Η παρούσα έρευνα πρότεινε έναν τρόπο ανάλυσης περιεχομένου ενός μουσικού ανθολογίου του 19^{ου} αιώνα. Ο τρόπος ανάλυσης που χρησιμοποιήθηκε σίγουρα μπορεί να επεκταθεί περαιτέρω και να εξετάσει και άλλα θέματα μορφής και περιεχομένου των τραγουδιών, που μπορούν να μεταφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για τα ήθη του σχολείου και της εποχής. Επίσης ο τρόπος ανάλυσης που χρησιμοποιήθηκε μπορεί να φανεί χρήσιμος και σε άλλες παρόμοιες εκδόσεις μουσικών ανθολογιών, παλαιότερες ή σύγχρονες. Η ιστορική έρευνα της μουσικής παιδαγωγικής μπορεί να φωτίσει πολλές πλευρές γύρω από τη θέση, τη σημασία και το ρόλο της μουσικής στη σχολική ζωή της κάθε εποχής, αλλά και να αναδείξει την εξέλιξη της διδασκαλίας της μουσικής στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Beaton, R. (1996). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία: ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992*. Μτφ: Ευ. Ζουργού και Μ. Σπανάκη. Αθήνα: Νεφέλη.
- Cox, G. (2005). Inspecting the teaching of singing in the Teacher Training Colleges of England, Wales and Scotland 1883-1899. *Research Studies in Music Education*, 24, 17-27.
- Dionyssiou, Z. (1995). *Music Education in Greece: A Historical Perspective (1821-1995)*. Ανέκδοτη Μεταπτυχιακή εργασία (MA Dissertation). London: Institute of Education, University of London.

- Frangoudakis, A. (1981). The Impasse of Educational Reform in Greece, *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. VIII (1-2), 7-18.
- McRae, Sh. (1991). *Directing the Children's Choirs*. New York: Schirmer Books.
- Philips, K.H. (1992). Research on the Teaching of Singing. Στο R. Colwell (Επιμ.), *Handbook of Research on Music Teaching and Learning* (σσ. 568-576). New York, Schirmer Books.
- Plummeridge, Ch. (2001). Schools. Στο S. Sadie και J. Tyrrell (επιμ.), *New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Vol. 22, 614-629. London, Macmillan.
- Rainbow, B. (1989). *Music in Educational Thought and Practice: A Survey from 800 BC*. Aberystwyth, Wales: Boethius Press.
- Ανδρέου, Α. & Τζήκας, Χ. (1998). *Προγράμματα Δημοτικού Σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δημαράς, Α. (1991). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια ιστορίας)*. Τόμος Α' (1821-1894). 1η έκδοση: 1973. Αθήνα: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη.
- Ευαγγελόπουλος, Σ. (1984). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης*. Αθήνα.
- Ζαμπέλιου, Σ. (1852). *Άσματα δημοτικά της Ελλάδος: Εκδοθέντα μετά μελέτης ιστορικής περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού*. Κέρκυρα: Τυπογραφείον Ερμού - Α. Τερζάκη και Θ. Ρωμαίου.
- Καλογερόπουλος, Τ. (1998). Λήμμα: «Ένιγκ (ή Ένιγγ) Ιούλιος», *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*. Τόμος 2, σσ. 199-200.
- Καλογερόπουλος, Τ. (1998). Λήμμα: «Ευτέρπη», *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*. Τομ. 2, σσ. 272-273.
- Καλογερόπουλος, Τ. (1998). Λήμμα: «Κατακουζηνός Αλέξανδρος», *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*. Τόμος 3, σσ. 108-109.
- Καψάλης, Γ. (1926). Λήμμα «Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία». Στο Δρανδάκης, Π. (επιμ.) (1950-1980) *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος 23, σσ. 49-50 και 26-27. Α' έκδοση 1926. Αθήνα: Φοίνιξ.
- Κούκκου, Ε. (1975). Η Παιδεία από το 1828-1831. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΒ', σσ. 589-593. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Κουλούρη, Χ. (1988). *Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914)*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
- Κουρμπανά, Στ. (2007). Η μουσική εκπαίδευση στην Ερμούπολη. Προφορική ανακοίνωση στην Ημερίδα: *Μουσική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: από το χθες στο αύριο*. Διοργάνωση: Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής, Τμήμα Μουσικών Σπουδών - Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Αθήνα, 9 Ιουνίου 2007.
- Λέφας, Χρ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδευσεως*. Αθήνα: ΟΕΔΔ.

- Μελετιάδης, Χ.Ν. (1989) *Ιστορία της Εκπαίδευσης Ι*. Σημειώσεις του μαθήματος «Ιστορία της Εκπαίδευσης Ι». Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Μελιγκοπούλου, Μ. (2009). *Η διδασκαλία της σχολικής χορωδίας στα ημερήσια δημόσια Γυμνάσια, τα Ιδιωτικά και τα Μουσικά Σχολεία μέσα στο πλαίσιο του σύγχρονου Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Μοτσηνίγος, Σ.Γ. (1958). *Νεοελληνική Μουσική: Συμβολή εις την Ιστορίαν της*. Αθήνα. σ. 310-311.
- Μπαρμπάκη, Μ. (2015). *Όψεις της μουσικής ζωής στα Ελληνικά αστικά κέντρα το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. www.kallipos.gr
- Παπαβασιλείου-Χαραλαμπάκη, Ι. (2002). *Τάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας (1900-1920) - Ποίηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδάκη, Λ. (1992). *Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Παπαρηγόπουλος, Κ. (1853/1874). *Ιστορία του Ελληνικού έθνους* (1η έκδοση: 1853, και 2η πεντάτομη έκδοση 1860-1874). Αθήνα: Τυπογραφίας Σ. Παυλίδου.
- Πολίτης, Α. (2003). *Ρομαντικά Χρόνια: Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Σειρά: Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 14. 1η έκδοση: 1993. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων.
- Σκλάβος, Γ. & Άγρας, Τ. (1926). Λήμμα «Κατακουζηνός Αλέξανδρος». Στο Π. Δρανδάκης (επιμ.) (1950-1980) *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*. Τόμος 14, 1930, σ. 926-927, Αθήνα: Φοίνιξ. Α΄ έκδοση 1926.
- Σταύρου, Γ. (2009). *Η διδασκαλία της Μουσικής στα Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830-2007): Τεκμήρια Ιστορίας*. Σειρά: Τεκμήρια – Μελέτες Ιστορίας Νεοελληνικής Εκπαίδευσης 30. Αθήνα, Gutenberg.
- Στοά του Βιβλίου: <http://www.stoabibliou.gr/index.htm>, προσπελάστηκε στις 25/5/2007.
- Τζανακάρης, Β. (1991). *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σεραφών*. Τόμος Α΄. Σέρρες: Εκδόσεις Περιοδικού Γιατί.
- Φιλεκπαιδευτική Εταιρία και Αρσάκεια - Τοσίτσεια Σχολεία. Ανασύρθηκε στις 25/5/2007 από τον ιστότοπο: <http://www.arsakeio.gr>.
- Φραγκουδάκη, Α. (1977). *Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και Φιλελεύθεροι Διανοούμενοι*. Αθήνα: Κέδρος.
- Χατζηστεφανίδης, Θ. (1990). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*. 1η έκδοση: 1986. Αθήνα: Παπαδήμας.

*Η Ζωή Διονυσίου είναι Επίκουρος Καθηγήτρια Μουσικής Παιδαγωγικής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου. Παράλληλα με την ακαδημαϊκή διδασκαλία σε προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές, συντονίζει μια σειρά μουσικοπαιδαγωγικών δράσεων του Ιονίου Πανεπιστημίου στην κοινότητα (προγράμματα μουσικής αγωγής για βρέφη και νήπια, διακαλλιτεχνικά μουσικοπαιδαγωγικά προγράμματα σε μουσεία, πινακοθήκες, βιβλιοθήκες, κλπ.). Τα κυριότερα ερευνητικά της ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη μουσική αγωγή στη βρεφική και νηπιακή ηλικία, τα παραδοσιακά παιχνιδοπαιγνύδια, τη διδακτική της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής, το συνδυασμό τεχνών στη μουσική εκπαίδευση, κλπ. Είναι συνεπιμελήτρια του επιστημονικού περιοδικού Μουσικοπαιδαγωγικά (που εκδίδεται από την Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση). Είναι επιστημονική υπεύθυνη του Προγράμματος Εντέρπη: Ψηφιακό Μουσικό Αποθετήριο για εκπαιδευτική χρήση, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του βραβείου ISME - Gibson Award από την EEME και τη Μουσική Βιβλιοθήκη «Αίλιαν Βουδούρη». Ήταν επιστημονικός συνεργάτης στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «MusiChild - Προσχολική Μουσική Εκπαίδευση στη Μεσόγειο» (Erasmus+, K.A.2, 2014-16).
E-mail: dionyssiou@gmail.com*

Educational and ideological views on a song collection of the 19th century: New Pedagogical Songs by Julius Enning (1880-1890)

Zoe Dionysiou

During the 19th century music education in Greece was characterised by a relatively conservative educational ideal, which was associated with the cultivation of Christian ethics and patriotism. One of the school aims was the cultivation of children's morality; of course music had to primarily serve that moral dimension. The current research focuses on a songs' collection that was widely used as textbook in education, the New Pedagogical Songs, I by Julius Enning, lyrics by Alexander Katakouzinis and others, and music by different composers, published by the Educational Society in 10 volumes between 1880 and 1890. Through content analysis of the 300 teaching songs, this research attempts to answer the following questions: what was the 19th century school songs like? what educational goals did they fulfill? The collection of the New Pedagogical Songs gives us the chance to approach the content and the philosophy of the music lesson in the Greek primary schools during the late 19th century.

Keywords: music anthologies, school singing, 19th century music teaching, New Pedagogical Songs, Julius Enning, Alexander Katakouzinis

Zoe Dionyssiou is Assistant Professor of Music Education at the Department of Music Studies, Ionian University. Besides her academic teaching in undergraduate and postgraduate studies, she also coordinates a series of community music educational activities organised by Ionian University (music education programmes for babies and toddlers, interdisciplinary music-based educational programmes in museums, art galleries, libraries, etc). Her main research interests include early childhood music education, children's traditional singing games, teaching of Greek folk music, interdisciplinary music and arts projects, etc. She is co-editor of the scientific journal Musical Pedagogics (published by the Greek Society for Music Education). She is co-ordinator for the Project Euterpi - Digital Music Repository, a project designed upon the receipt of ISME - Gibson award 2012 to both the Greek Society for Music Education and Lilian Voudouri Music Library. She was partner to the programme "MusiChild - Mediterranean Early Childhood Music Education" (Erasmus+, 2014-16).

E-mail: dionyssiou@gmail.com